

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ**

**Система забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої
освіти**

сертифікована на відповідність ДСТУ ISO 9001:2015 / ISO 9001:2015

Кафедра філософії, соціології та політології

ЗАТВЕРДЖЕНО

вченою радою

(пост. п. від «20» січня 2022 р.)

Ректор

А. А. Мазаракі

**ФІЛОСОФІЯ ПРАВА /
PHILOSOPHY OF LAW**

**ПРОГРАМА /
COURSE SUMMARY**

Київ 2022

**Розповсюдження і тиражування без офіційного дозволу КНТЕУ
заборонено**

Автор: Ліпін М.В., доктор філософських наук, доцент

Програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри філософії, соціології та політології 07 грудня 2021 р., протокол № 12.

Програму розглянуто і затверджено на засіданні вченої ради факультету міжнародної торгівлі та права 16 грудня 2021 р., протокол № 8.

Рецензенти Н. А. Мазаракі, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права.

Л. О. Боровська, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та політології.

С. В. Возняк, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та соціології філософського факультету Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

**ФІЛОСОФІЯ ПРАВА /
PHILOSOPHY OF LAW**

**ПРОГРАМА /
COURSE SUMMARY**

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Філософія права» є вибірковою компонентою освітньої програми підготовки здобувачів вищої освіти за освітнім ступенем «магістр» галузі знань 29 «Міжнародні відносини», спеціальності 293 «Міжнародне право» освітньої програми «Міжнародне право».

Програму дисципліни підготовлено відповідно до Стандарту вищої освіти Університету із зазначеної спеціальності та відповідної освітньо-професійної програми підготовки магістрів КНТЕУ.

Програма складається з таких розділів:

1. Мета, завдання та предмет дисципліни.
2. Передумови вивчення дисципліни як вибіркової компоненти освітньої програми.
3. Результати вивчення дисципліни.
4. Зміст дисципліни.
5. Список рекомендованих джерел.

Така структура дисципліни сприяє оволодінню студентів як теоретичними знаннями, так і практичними навичками та компетентностями.

1. МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА ПРЕДМЕТ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення філософії права у вищій школі є формування право-свідомої особистості, громадянина зі стійкими морально-етичними переконаннями. Формування навичок філософсько-правового аналізу дасть змогу студентам поглибити розуміння специфіки предмету; основних теоретико-правових ідей і поглядів, що склалися у сучасній філософії права; оволодіти основними філософськими поняттями і категоріями, що відіграють засадничу роль у системі юридичних знань.

Відповідно до мети визначаються основні *завдання* навчальної дисципліни:

- оволодіти основними поняттями та категоріями філософії права на рівні відтворення і тлумачення для практичного застосування та втілення в процесі майбутньої професійної діяльності;
- сприяти засвоєнню теоретичних уявлень про правову систему як сукупність інститутів і впорядкованих відносин, що виступає як системне утворення;
- ознайомити з науковими підходами до аналізу сучасних проблем правових відносин;

- допомогти студентам усвідомити сутність філософії права;
- сприяти розвитку здатності встановлювати причинно-наслідкові зв'язки у функціонуванні інститутів права та виокремлювати роль суб'єктивних факторів;
- сформулювати у студентів інтерес до самостійного творчого осмислення дисципліни «Філософія права» і потребу до прогнозування наслідків процесів, що відбуваються у правовій сфері;
- здійснити виховання національної культури та патріотизму;
- стимулювати прагнення до постійного здобуття нових знань у вивченні теоретичних засад функціонування права.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Філософія права» є філософські (універсальні) засади права як одного із способів людського буття.

2. ПЕРЕДУМОВИ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ ЯК ВИБІРКОВОЇ КОМПОНЕНТИ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ

знання

- зміст основних категорій і понять філософії;
- практичне значення застосування основних положень філософії;
- основні напрямки і школи філософської думки;
- загальнолюдські правові цінності та надбання українського народу та світової цивілізації в сфері правової культури.

вміння

- вільно володіти і використовувати понятійно-категоріальний апарат філософії;
- всебічно аналізувати державно-правову дійсність із використанням знань з філософії та історії держави і права;
- робити самостійний критичний аналіз реальних проблем державно-правової дійсності;
- застосовувати набуті знання для вирішення своїх професійних завдань;
- аргументувати свою точку зору і цивілізовано обстоювати її в дискусіях з філософсько-правової тематики.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Дисципліна «Філософія права», як вибіркова компонента освітньої програми, забезпечує оволодіння студентами загальними та фаховими компетентностями і досягнення ними програмних результатів навчання за освітньо-професійною програмою

«Міжнародне право» («Магістр») 2022 р.

Номер в освітній програмі	Зміст компетентності	Номер теми, що розкриває зміст компетентності
<i>Загальні компетентності за освітньою програмою</i>		
ЗК1	Здатність до критичного мислення, аналізу та синтезу.	1-12
ЗК2	Здатність генерувати нові ідеї (креативність).	2-12
ЗК4	Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями з високим ступенем автономії	3-12
ЗК5	Здатність проводити дослідження на відповідному рівні	1-12
ЗК8	Здатність до ініціативності, адаптації та дії в новій ситуації, відповідальності, прийняття обґрунтованих рішень.	1-12
<i>Спеціальні (фахові) компетентності за освітньою програмою</i>		
СК6	Здатність розробляти юридичну позицію в інтересах клієнта, а також контраргументи проти позиції опонентів; вести дискусію й дебати з загальною юридичних, міжнародно-правових і міжнародних торговельно-економічних питань.	7-10
СК9	Здатність здійснювати ефективну комунікацію, як усно, так і письмово, у професійній сфері, в мультикультурному середовищі (українською та іноземною мовами).	3-12
<i>Програмні результати навчання за освітньою програмою</i>		
РН1	Уміння поєднувати високий професійний рівень з соціальною відповідальністю та етичністю, оволодівати новими знаннями впродовж життя, підвищувати рівень власної кваліфікації.	3-12
РН5	Планувати та здійснювати наукові дослідження з актуальних питань теорії та практики міжнародного права, права Європейського Союзу з використанням відповідної методології, формулювати новизну таких досліджень.	3-10
РН14	Донести власні знання, висновки та аргументи до фахівців і нефахівців.	1-12

4. ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Вступ. Філософія права: сутність, предмет, функції.

Сутність філософії права та її місце в предметному полі філософії. Філософське обґрунтування права, його відмінність від теорії держави і права, політології, соціології та інших суспільних і гуманітарних дисциплін. Функції філософії права. Раціональне та ірраціональне в праві. Типи філософських концепцій права. Місце та роль філософії права у формуванні професійних компетенцій майбутнього спеціаліста.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1 [с. 57-80], 4 [с. 6-15].

Додатковий: 5 [с. 56-60], 7 [с. 46-49].

Інтернет-ресурси: 17-24.

Тема 2. Виникнення та розвиток філософсько-правової думки.

Передумови виникнення правових поглядів у стародавньому світі. Ідея світового логосу (закону). Основні філософсько-правові ідеї Стародавнього Китаю та Індії.

Основні категорії філософії права античності: «закон», «порядок», «міра», «справедливість», «добродесність». Філософсько-теологічне тлумачення права доби Середньовіччя. Економічні та соціально-політичні передумови трансформації правової реальності Нового часу.

Філософсько-правові погляди представників німецької класичної філософії (І Кант, В. Гегель). Діалектико-матеріалістичне вчення про передумови і сутність права (К. Маркс). Розвиток зарубіжної філософії права у другій половині ХХ ст.

Зародження та розвиток філософсько-правових ідей в Україні. Філософсько-правові ідеї Г.С. Сковороди, П. Юркевича, П. Редькіна, М. Драгоманова, Б. Кістяківського, О. Мельничук

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1 [с. 12-54], 3 [с. 20-37].

Додатковий: 14 [с. 7-16], 15 [с. 10-44].

Інтернет-ресурси: 20-24.

Тема 3. Філософія права як методологія пізнання та перетворення правової реальності

Правова онтологія. Співвідношення реального і дійсного. Правова реальність. Співвідношення належного і суцього у праві. Сутність та існування права. Форми буття права: ідея права, закон, правове життя.

Рефлексивність як атрибутивна якість права. Право як форма соціальної рефлексії. Метафізичні та соціологічні методи пізнання права. Пізнавальні функції філософії права: регулюючі, описові, прогностичні, оціночні, пояснюючі.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1 [с. 89-107], 4 [с. 233-249].

Додатковий: 13 [с. 4-12], 15 [с. 80-94].

Інтернет-ресурси: 17-21.

Тема 4. Концепції правового позитивізму

Поняття правового позитивізму. Філософські проблеми визначення джерела права. Взаємозв'язок моралі і права в межах позитивізму. Середньовічне трактування різниці між божественним (природним) і людським (позитивним) правом. Секуляризація права і становлення національних абсолютистських політичних режимів: Т. Гоббс та Дж. Остін. Правовий позитивізм у XVIII-XIX століттях. Ідея правової норми Г. Кельзона. Значення сучасного правового позитивізму за Г. Гатом. Проблематизація правового позитивізму в контексті тоталітарної влади.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 2 [с. 93-124], 4 [с. 42-68].

Додатковий: 8 [с. 22-44], 16 [с. 23-49].

Інтернет-ресурси: 17-24.

Тема 5. Природне право як основа філософського осмислення права.

Визначення природного права. Взаємозв'язок моралі та природного права. Соціально-економічні механізми трансформації історичних типів моралі. Дилема гідності та безпеки в контексті права. Співвідношення поняття «права» і «закону». Поняття правового і неправового закону. Волюнтаристська та інтелектуальна теорія природного права. Природне право як критерій визначення чинності правових актів. Ідеї природного права в сучасному конституціоналізмі. Принцип рівності в філософії права.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 3 [с. 15-22], 4[с. 16-40].
Додатковий: 8 [с. 54-80],16 [с. 55-74].
Інтернет-ресурси: 20-24.

Тема 6. Антропологічні виміри права.

Людина як правова істота. Поняття «правова людина». Історико-філософські концепції людини як правової істоти. Право як спосіб людського співіснування. Специфіка людської діяльності у сфері права. Фаталізм і волюнтаризм у правовій діяльності. Правова і неправова діяльність.

Особистість і право. Особистісний вимір права: статус, ролі, правосвідомість. Основні механізми формування правової людини. Специфіка і основні напрямки процесу становлення правової соціалізації.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1 [с. 198-226], 2 [с. 22-38].
Додатковий: 9 [с. 7-34],12 [с. 35-64].
Інтернет-ресурси: 17-24.

Тема 7. Права людини і демократія.

Філософські проблеми демократії. Невизначеність місця «закону», «влади» і «знання» як визначальні риси демократії. Проблема визначення суспільного блага. Дискурс і паресія. Концепція прав людини: універсальність, раціональність, загальнообов'язковість, дієвість. Співвідношення держави, суспільства і права. Право і закон у «відкритому» та «закритому суспільстві». Філософсько-правовий вимір влади. Право і насилля. Сутність символічного насилля. Соціокультурні чинники взаємозв'язку демократії і права. Морально-правові основи взаємної відповідальності держави та людини. Демократія і тоталітаризм в параметрах прав людини. Критика концепцій прав людини.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1 [с. 469-488], 3 [с. 16-36].
Додатковий: 8 [с. 89-110], 11 [с. 71-82].
Інтернет-ресурси: 17-24.

Тема 8. Аксиологічні основи права.

Роль цінностей та соціальних норм у праві. Цінності у праві та

право як цінність. Місце та роль загальнолюдських цінностей у системі права. Універсальне і культурно-особливе у праві. Натуралістичні та конструктивістські теорії цінностей. Система цінностей і соціальна структура суспільства. Проблема правового та аксіологічного нігілізму у філософському контексті. Цінності в суспільствах, що трансформуються. Правові цінності: природа і особливості. Цінності і влада.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1 [с. 243-278].

Додатковий: 6 [с. 3-23], 15 [с. 79-106].

Інтернет-ресурси: 17-24.

Тема 9. Інституційні виміри права.

Поняття соціального інституту і його роль у здійсненні права. Діалектика співвідношення всезагального, одиничного і особливого: суспільство і особистість, панування і право. Національне (культурно особливе) й універсальне (цивілізаційне) у праві. Довіра, легітимність і легітимація: види легітимізації. Філософсько-правові проблеми «незаконнонароджених інститутів». Неформальні соціальні інститути та формування кримінальної субкультури. Правова культура: основні детермінанти її формування.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1 [с. 281-313], 3 [с. 128-154].

Додатковий: 7 [с. 12-54], 10 [с. 83-94].

Інтернет-ресурси: 17-24.

Тема 10. Епістемологія права.

Сутність епістемології права. Класична та посткласична епістемологія права. Типи мислення і пізнання права. Суперечність правового і юридичного мислення. Проблема розвитку мислення та свідомості: соціально-філософський аспект. Правосвідомість як проблема філософії права. Право та суспільна свідомість: діалектика взаємозв'язку. Місце правосвідомості в системі суспільної свідомості. Функції правосвідомості. Рівні правової соціалізації. Правосвідомість і пануюча суспільна моральна свідомість. Право, світогляд та ідеологія. Символ, знак та емблема в правовій реальності. Мислення і право в параметрах соціальної нерівності.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1 [с. 159-190], 3 [с. 131-153].

Додатковий: 10 [с. 83-94], 15 [с. 110-123].

Інтернет-ресурси: 17-24.

Тема 11. Філософсько-правові виміри корупції.

Корупція як соціально-філософська і правова проблема. Основні підходи до визначення корупції. Корупція і добродесна поведінка. Філософські виміри добродесної поведінки. Соціально-культурні детермінанти добродесності.

Корупція як найважливіша причина тиску на соціально-економічні права людини. Корупційна діяльність, моральні норми та інститути права. Специфіка корупції в Україні: номенклатурні традиції, номенклатурні зв'язки, низький рівень правової культури вищих посадових осіб.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1 6 [с. 529-546], 4 [с. 69-96].

Додатковий: 6 [с. 10-23], 16 [с. 85-103].

Інтернет-ресурси: 17-24.

Тема 12. Філософські проблеми свободи і справедливості.

Філософське розуміння феноменів свободи, справедливості і вини як атрибутів людського буття. Співвідношення справедливості, консенсусу та конфлікту. Свобода і сваволя. Право як «норма свободи». Свобода і відповідальність. Формальна і змістовна справедливість. Право як формальна рівність.

Соціальні виміри співвідношення свободи і безпеки. Специфіка взаємозв'язку свободи і відповідальності в добу глобалізації. Філософсько-правові проблеми «суспільства ризику». Діалектика відповідальності та ідентичності. Злочин та кара як проблеми філософії права. Філософсько-правове розуміння мети покарання. Історія гуманітарних наук та історія кримінального права: передумови гуманізації покарання. Дисципліна і покарання.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1 [с. 565-600], 2 [с. 33-49].

Додатковий: 8, [с. 73-99], 12 [с. 72-98].

Інтернет-ресурси: 17-24.

5. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ*

Основний

1. Актуальні проблеми філософії права: посібник / О. М. Балинська, А. С. Токарська, В. А. Яценко; за заг. ред. О. М. Балинської. – Львів: ЛьвДУВС, 2017. – 612 с.
2. Дудченко В. В., Капустіна Н. Б., Горобець К. В. Сучасні філософськоправові доктрини : навчально-методичний посібник. Одеса: Фенікс, 2018. 79 с.
3. Кузнєцов В. І. Філософія права. Історія та сучасність: навч. посіб. / В. І. Кузнєцов – К.: Стінос; Фоліант, 2017. – 382 с.
4. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права: навч. посібник. Львів : Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2021. 256 с.

Додатковий

5. Бабкін В.Д. Взаємозв'язки філософії права та загальної теорії держави і права / В.Д. Бабкін // Проблеми філософії права. – 2018. – Том 1. – С.56-60.
6. Водяников О. Корупція, цивілізація і конституційна демократія / О. Водяников // Науково-практичний коментар до Закону України «Про запобігання корупції» / Наук. ред. Хавронюк М. І. – К.: Ваіте, 2018. – 472 с. – С. 3-23.
7. Григоренко Є.І. Відмежування предмету філософії права від предмету загальної теорії держави і права та галузевих юридичних наук. / Є.І. Григоренко, О.С. Передерій // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна : [збірник наукових праць] / Харківський національний університет ім. В.Н.Каразіна. – Харків, 2014.– 49с. http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKHiPR_2014_1137_18_12
8. Міжнародне гуманітарне право. Посібник/[О.О. Войтенко, М.М. Гнатовський, Т.Р. Короткий, А.О. Кориневич, В.М. Лисик, О.Р. Поєдинок, Н.В. Хендель]; за ред. Т.Р. Короткого – Київ-Одеса: Українська гельсінська спілка з прав людини, Фенікс, 2016. – 2017. – 145с.
9. Права людини і місцева демократія / Упорядники: Буров С., Величко Н., Єлігулашвілі М., Жигалдо В., Ковшун Л., Левченко О. – 2017. – 92 с. <https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2017/06/book-3.pdf>
10. Радбрух Г. Законне неправо та надзаконне право / Г. Радбрух. // Проблеми філософії права. – 2004. – Том II. – С.83-

94.

11. Радбрух Г. Людина в праві / Г. Радбрух. // Проблеми філософії права. – 2015. – Том II. С.71-82.
12. Рікер П. Право і справедливість. / П. Рікер. – К.: Дух і літера 2002.
13. Суслов В. А. Герменевтика права // Известия вузов. Правоведение. – 2015. – № 5. – С. 4-12.
14. Хабермас Ю. Кантовский проект конституционализации международного права / Ю. Хабермас. // Проблеми філософії права. – 2006-2007. – Том IV-V. – С. 7-16.
15. Циппеліус Р. Філософія права: Підручник: Пер. з нім. – К.: Тандем, 2000. – 300 с.
16. Шевчук С. Основи конституційної юриспруденції / С. Шевчук. – Харків: Консум, 2016. – 296 с.

Інтернет-ресурси

17. <http://www.nbuv.gov.ua> – Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського
18. <http://www.ebk.net.ua> – повні тексти юридичних книг (бібліотека Князева).
19. <http://law.biz.ua/books/0023/0204.htm> – юридична бібліотека (Україна)
20. <http://pravo.biz.ua> – юридична бібліотека (Україна)
21. <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/8449> – журнал «Проблеми філософії права».
22. <http://lawbook.by.ru/> – бібліотека юриста
23. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z2 – журнал «Філософія права і загальна теорія права»
24. <https://philosophy.naiu.kiev.ua/issue/archive> – журнал «Філософські та методологічні проблеми права»

**Курсивом визначено джерела, які наявні в бібліотеці КНТЕУ.*